

Aleksandar Kvastek¹

ODNOS IZMEĐU PRAVA NA PETICIJU I NAČELA ODŠTETNOG PRAVA

Razmatrajući ustavnu zaštitu koja se pruža pravu na peticiju i osnovno načelo odštetnog prava da je svako ko drugome prouzrokuje štetu dužan da je naknadi, autor rada se prvenstveno bavi pitanjem kako postupati u slučaju kada se postavi pitanje naknade štete za duševne bolove zbog povrede ugleda i časti, usled korišćenja prava na peticiju, tj. kada je šteta prouzrokovana tim pravom, a ne postoji pravnosnažna krivična presuda, te zastupa stav da je načelno moguće dati ovlašćenje parničnim sudovima da kao prethodno pitanje, u svakom konkretnom slučaju, utvrde postojanje krivičnog dela, kako oštećeno lice ne bi bilo lišeno bilo kakve zaštite. Takođe, biće analizirane i opšte tendencije odštetnog prava koje dolaze do izražaja u slučaju kada je šteta prouzrokovana usled korišćenja prava na peticiju, budući da pregled sudske prakse ne daje jedinstven odgovor na pitanje kako postupati u tim slučajevima.

Ključne reči: *peticija, nematerijalna šteta, krivično delo, čast i ugled.*

1. UVOD

Ustavom Republike Srbije, u članu 56, jemči se pravo na peticiju, kao i da niko ne može da trpi štetne posledice za stavove iznete u peticiji ili predlogu, osim ako je time učinio krivično delo. U suprot tome, fundamentalno načelo odštetnog prava i Zakona o obligacionim odnosima nalaže da je onaj ko drugome prouzrokuje

¹ Autor je student etvrte godine Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu; adresa elektronske pošte: aleksandar.kvastek@gmail.com

štetu dužan da je naknadi. S obzirom na sve veći značaj koji pravo na peticiju ima u modernom društvu, posebno u kontekstu donošenja Zakona o zaštiti uzbunjivača, te da su se u praksi pojavili primeri u kojima su ove dve pravne teme došle u dodir u slučaju kada se pravom na peticiju prouzrokuje, pre svega, nematerijalna šteta i to povredom časti i ugleda, ovaj rad ide za time da objasni kako pomiriti koncept prava na peticiju i osnovne postavke odštetnog prava.²

Nakon objašnjenja šta se sve smatra pod peticijom za potrebe ovog rada, biće reči o problemima sa kojima se može suočiti jedan parnični sud kada se pred njim postavi kao prethodno pitanje postojanje krivičnog dela koje je izvršeno putem peticije, te koji su argumenti za, a koji protiv za davanje ovlašćenja parničnom sudiji da rešava navedeno prethodno pitanje, kao i predlog rešenja navedene dileme.

Nakon toga, biće reči o opštim problemima koji se pojavljuju u sporovima čiji je predmet naknada nematerijalne štete za duševne bolove zbog povrede časti i ugleda, a koji, čini se, mogu tim pre da iskrsnu kada je ovaj vid štete prouzrokovan korišćenjem peticije.

2. O POVREDI ČASTI I UGLEDA

Pre razmatranja naknade nematerijalne štete za duševne bolove zbog povrede ugleda i časti, prouzrokovane korišćenjem prava na peticiju, biće reči o dve osnovne kategorije ove analize, a to su čast i ugled.

Naime, čast je skup čovekovih vrlina, subjektivna je kategorija i podrazumeva šta pojedinac misli o sebi, a ugled je objektivna kategorija i predstavlja mišljenje sredine o nekoj ličnosti, tako da povreda ugleda znači da se radi o povredi ličnih prava.

² Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. 3593/03 od 12.02.2004. godine;

Već iz definicije časti i ugleda, možemo konstatovati i jednu bitnu činjenicu koja se tiče pristupa nematerijalnoj šteti uopšte, odnosno optiranja za objektivnu ili subjektivnu koncepciju. Naime, iako je nematerijalna šteta prouzrokovana duševnim bolovima zbog povrede ugleda i časti samo jedan vid nematerijalne štete, upravo takvo objašnjenje ovih dveju kategorija pruža još jedan argument za mešoviti pristup nadoknadi moralne štete uopšte, budući da čast, kao jedan segment definišemo subjektivno, a ugledu, kao drugom aspektu, pristupamo isključivo objektivno.³

Dakle, da bi se došlo do postojanja duševnog bola, kao, doduše jednog, osnova za nadoknadu neimovinske štete, neophodno je kumuliranje objektivnog i subjektivnog pristupa, s obzirom da čast pretpostavlja utvrđenje narušene psihičke ravnoteže oštećenika, a ugled pretpostavlja jednu objektivnu promenu, koju je stoga, kao takvu, lakše i utvrditi.

Sledstveno tome, može se izvesti zaključak i da bi povreda časti i ugleda uopšte postojala, obe ove vrednosti moraju biti kumulativno povređene - na šta i u samoj zakonskoj odredbi čl. 200. Zakona o obligacionom odnosima - ZOO (Službeni list SFRJ, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, Službeni list SRJ, br. 31/93 i Službeni list SCG br. 1/03 – Ustavna povelja) upućuje veznik „i“ - i obe predstavljaju jedinstveni uzrok psihičkog bola, pa posredstvom toga i nadoknade štete.⁴

U sklopu analize povrede časti i ugleda, postavlja se pitanje kako je moguće utvrditi povredu časti i ugleda, odnosno duševne bolove usled povrede časti i ugleda, tj. da li je, primera radi, za takvo

³ Opširnije o ideji o moralnoj šteti u našem građanskom pravu vid. Marija Karanikić Mirić, „Istorija ideje o moralnoj šteti u modernom srpskom građanskom pravu“, *Kaznena reakcija u Srbiji*, 6/2016, 183-194.

⁴ Međutim, postoje i stavovi da povreda časti i ugleda predstavlja zapravo povredu prava ličnosti, tj. da ne egzistira kao samostalan vid duševnog bolova. Vid. Jelena Borovac, „Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava ličnosti“, *Naknada nematerijalne štete*, Beograd 2009, 108.

utvrđenje neophodno veštačenje odgovarajuće struke, prilikom donošenja sudske odluke.

Naša sudska praksa stoji na stanovištu da veštačenje nije *conditio sine qua non*, a što je došlo do izražaja i u stavovima drugostepenih sudova, izraženim u odlukama po pravnim lekovima izjavljenim na presude nižestepenih sudova. Tako se navodi da je prvostepeni sud pravilno postupio time što je našao da je izjava tuženika o tužiocu „bila podobna da prouzrokuje duševnu bol zbog povrede časti i ugleda“⁵, pri čemu ovakav stav nije potkrepljen nalazom veštaka odgovarajuće struke.

U ovom trenutku, neophodno je istaći, da pored građanskopravnih egzistiraju i krivičnopravni mehanizmi za zaštitu dveju vrednosti koje su fokus ove analize. Tako su u Krivičnom zakoniku - KZ (Službeni glasnik RS, br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 i 94/16), Glavi sedamnaestoj, propisana krivična dela protiv časti i ugleda, među kojima, posle dekriminalizacije klevete, primarni značaj ima uvreda.

Iako su sredstva javnog informisanja, nakon što je zakonski član koji je regulisao klevetu obrisan iz KZ-a, preplavili naslovi poput: „uvrede zabranjene, laži dozvoljene“, treba istaći da i kleveta, iako nije više krivično delo, predstavlja način povrede časti i ugleda, u građanskopravnoj konotaciji.

Saglasno tome, povreda časti i ugleda, u građanskom pravu, najčešće nastaje izvršenjem krivičnog dela uvreda, iznošenjem ličnih i porodičnih prilika, ali i klevetom, premda ona više ne postoji kao krivično delo. Pored toga, do povrede ugleda i časti može doći i lažnim prijavljivanjem. Time se otvara problem prijave, odnosno peticije i predstavke, kao sredstva pomoću kojeg se može učiniti povreda časti i ugleda, pa i veza tog problema sa nadoknadom moralne štete.

⁵ Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Gž. 404/12 od 24.05.2012. godine;

3. PROBLEM PETICIJE U VEZI SA PROUZROKOVANJEM NEMATERIJALNE ŠTETE ZBOG DUŠEVNIH BOLOVA USLED POVREDE ČASTI I UGLEDA

Čl. 56. Ustava (Službeni glasnik RS, br. 98/06) jemči pravo na peticiju, a st. 3. tog člana propisuje da niko ne može da trpi štetne posledice za stavove iznete u peticiji i predlogu, osim ako je time učinio krivično delo.

Za potrebe ovog rada, „peticija“ će se posmatrati u širem smislu i podrazumevaće svako pismeno usmereno na pokretanje odgovarajućeg pravnog postupka (pa i razne žalbe, zahteve, pritužbe, prijave, krivične prijave, predloge, ali i peticije u najužem smislu reči). Takođe, odgovornost za štetu smatraće se kao jedna od mogućih štetnih posledica.

U suprot tome, čl. 154. st. 1 i čl. 155. ZOO propisuju da ko drugome prouzrokuje štetu, dužan je naknaditi je, ukoliko ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice, kao i da je nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog bola ili straha - nematerijalna šteta.

Imajući u vidu tu odredbu, postavlja se pitanje kako postupiti u slučaju kada neko potražuje nadoknadu moralne štete koja je učinjena kroz predstavku tj. peticiju, tj. da li je u tom slučaju neophodno **postojanje pravnosnažne presude** kojom je štetnik oglašen krivim za neko krivično delo (naravno, u uzročnoj vezi sa štetnom radnjom), da bi uopšte moglo doći do naknade nematerijalne štete za psihički bol usled povrede ugleda i časti.

Ovaj problem mogao bi se sagledati i na jednom primeru iz prakse koji se pojavio pred Trećim osnovnim sudom u Beogradu. Naime, tužilac, kao direktor jedne gimnazije, podneo je tužbu protiv nastavnice, zaposlene u istoj gimnaziji, tvrdeći da je, u svojim obraćanjima državnim organima, učinila povredu njegove časti i ugleda, te na taj način izazvala psihički bol, zbog čega potražuje nadoknadu neimovinske štete za duševne bolove zbog povrede ugleda i časti.

U tužbi je navedeno da je tužena, u svojim pismenima adresiranim na javno tužilaštvo i Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, učinila povredu časti i ugleda tužioca, time što „sumnja da je je direktor B. izvršio katastrofalne finansijske malverzacije koje moraju doći pod udar zakona i traži da se utvrdi veličina materijalne štete nanesena siromašnoj srpskoj prosveti i državi“. Dalje se navodi da je tužioca nazivala „osionim tiraninom“, „katastrofalno zaslepljenim čovekom kome je dato preveliko ovlašćenje“, koji „smišlja začkoljice u zagorčavanju života preplašenih profesora“.⁶

U podnescima i reči na ročištu, tužena se preko punomoćnika pozivala upravo na odredbe čl. 56. Ustava, kao i da se obraćala nadležnim organima govoreći „ne protiv tužioca kao ličnosti, već kao vršioca funkcije direktora Škole i stoga smatra da nema povrede prava ličnosti“, zatim da se „pismenima obraćala isključivo nadležnim organima i subjektima koji su ovlašćeni dužni da utvrđuju da li postoje nepravilnosti i nezakonitosti u radu direktora Škole“. Ukazano je i na opšteprihvaćeni stav sudske prakse⁷ da lice protiv kojeg je vođen krivični postupak nema pravo na naknadu štete po tom osnovu, jer ga štiti pretpostavka nevinosti.

Na navedene izjave, tužilac je tvrdio da se „tužena neosnovano poziva na pravo na peticiju iz čl. 56. Ustava, jer svoje predstavke nije dostavljala samo nadležnim državnim organima već ih je činila javnim, a zatim i zbog toga što njene predstavke sadrže elemente krivičnih dela lažno prijavljivanje i uvrede...“

U vezi sa napred izloženim, iskrsava nekoliko problema. Najpre, u savremenim pravnim sistemima, dokazivanje krivičnih dela, tj. da je konkretno lice izvršilo neko krivično delo, moguće je samo putem pravnosnažne sudske presude krivičnog suda, kojom je dotično

⁶ Predmet Trećeg osnovnog suda u Beogradu, P. br 1890/14, koji autor rada poseduje u privatnoj arhivi;

⁷ Presuda Vrhovnog kasacionog suda Rev. 1338/2014 od 19.03.2015. godine, Presuda Vrhovnog kasacionog suda Rev2 625/2017 od 12.04.2017. godine, Presuda Višeg suda u Požarevcu P-22/2015 od 22.03.2015. godine itd.

lice oglašeno krivim za odnosno krivično delo, s obzirom da parnični sudovi, pred kojima se vode parnice za naknadu štete, nisu nadležni da sude potencijalnim učiniocima krivičnih dela.

Stoga, nameće se pitanje da li u konkretnom slučaju, u kome tužena nije oglašena krivom za ma koje krivično delo povezano sa poslatim pismenima, ima mesta zasnivanju njene odgovornost za štetu za duševne bolove usled povrede ugleda i časti, s obzirom na citiranu ustavnu odredbu.

Tako se nameće dilema da li je tužilac pogrešio što je podneo tužbu za naknadu štete, a nije podneo privatnu tužbu za uvredu, odnosno krivičnu prijavu za lažno prijavljivanje, kojima bi inicirao krivični postupak i na taj način izdejstvovao presudu krivičnog suda.

Strogo pravno posmatrano, dosuđivanje naknade nematerijalne štete u konkretnom slučaju bilo bi protivno ustavnoj odredbi (jer bi se obavezivanje tužene da plati odštetu moglo smatrati štetnom posledicom u smislu čl. 56. Ustava), pa bi se tužena strana, za slučaj da dođe do usvajanja tužbenog zahteva, u postupku po eventualnoj žalbi mogla pozivati na pogrešnu primenu materijalnog prava.

Ovo pitanje, koje se mora rešiti isključivo uzimanjem u obzir svih okolnosti konkretnog slučaja, predstavlja jedan od problema sa kojima se sudska praksa suočava u parnicama radi naknade moralne štete i koja stoga mora iznaći precizne i konzistentne kriterijume za postupanje sudova u takvim slučajevima.

Ustavna odredba po kojoj je, u slučaju peticije ili predstavke, neophodno postojanje krivičnog dela da bi potencijalni štetnik trpeo štetne posledice, otvara i pitanje kako da parnični sud, pred kojim se postavilo pitanje naknade nematerijalne štete, utvrđuje **postojanje krivičnog dela kao prethodno pitanje**.

Naime, u srpskom pravu je čl. 34. st. 3. Ustava predviđeno da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica ne utvrdi pravnosnažnom sudskom odlukom. Iako nije izričito naglašeno da se

misli na odluku krivičnog suda⁸, čini se da je to, iz konteksta ustavne odredbe nesporno.⁹

Striktno posmatrano, imajući u vidu navedenu ustavnu odredbu, parnični sudovi ne bi mogli da utvrđuju postojanje krivičnog dela. Međutim, u pojedinim slučajevima, čini se da bi trebalo zauzeti fleksibilniji pristup, ali tako da se napravi balans sa napred navedenom odredbom.

Naime, taj balans bi se mogao postići ako bi parnični sud mogao da odlučuje o postojanju krivičnog dela kao prethodnom pitanju samo ako ne postoji pravnosnažna presuda kojom se krivični sud izjasnio o osnovanosti optužbe, a što je slučaj kada, primera radi, postoje trajne procesne smetnje koje isključuju krivično gonjenje (zastarelost, amnestija, pomilovanje). Kompromis sa pretpostavkom nevinosti postigao bi se na planu domašaja odluke parničnog suda o postojanju krivičnog dela, koja bi trebalo da bude ograničena na postupak u kome je odluka doneta i koja neće proizvoditi dejstvo materijalne pravnosnažnosti, što znači da se štetnik neće oglasiti krivim, niti će mu se izreći krivična sankcija, niti će snositi pravne posledice osude.¹⁰

Ovom kompromisnom rešenju, koje se sreće i u našoj sudskoj praksi¹¹, iako pojedine sudije i dalje izbegavaju da mu pribegnu, idu u

⁸ O pojmu, značaju i dometu pretpostavke nevinosti, a posebno odnosu između pretpostavke nevinosti i slobode štampe, vid. Vanja Bajović, „Pretpostavka nevinosti i sloboda štampe“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu (Anali PFB)*, 2008/1, 194.

⁹ Navedeno tim pre jer navedena ustavna odredba nosi naslov „Pravna sigurnost u kaznenom pravu“.

¹⁰ M. Karanikić Mirić, „Zastarelost potraživanja naknade štete prouzrokovane krivičnim delom“, *Anali PFB*, 2011/1, 197-202. Iako se rad odnosi pre svega na utvrđivanje krivičnog dela za potrebe primene produženog roka zastarelosti potraživanja naknade štete prouzrokovane krivičnim delom, čini se da nema smetnje da se ta mogućnost parničnih sudova *per analogiam* koristi i kada se krivično delo postavi kao prethodno pitanje i u drugim slučajevima, pa i u onim koji se obrađuju u ovom radu.

¹¹ Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu Gž262/2011 od 10.02.2011. godine;

prilog još dva argumenta, koja, čini se, nisu bila dovoljno razmatrana. Prvi se tiče mogućnosti (ili pak dužnosti) drugih državnih organa da utvrđuju postojanje krivičnog dela, a drugi se vezuje za moderne tendencije koje postoje u krivičnom pravu, ali se direktno reflektuju na potraživanje naknade štete.

Prvo, organ koji vodi upravni postupak ima dužnost da prekinе postupak kada se prethodno pitanje odnosi na krivično delo, ali ako se odnosi za krivično delo koje se goni po službenoj dužnosti, a nema mogućnosti za krivično gonjenje, organ koji vodi postupak je *dužan da raspravi* i to pitanje.¹² U tom smislu, ako se pod određenim uslovima organu uprave dozvoljava, i to nada sve postavlja dužnost da raspravi postojanje krivičnog dela kao prethodno pitanje, onda bi tim pre takvo ovlašćenje odnosno dužnost trebalo dati i parničnom sudu, koji će najčešće, po kompetentnosti, biti bliži krivičnom sudu nego organ uprave.

Druga mogućnost se odnosi na slučaj kada javni tužilac odbaci krivičnu prijavu zbog primene tzv. oportuniteta tj. odlaganja krivičnog gonjenja, u kom slučaju bi oštećeni ostao bez ikakve zaštite i bez mogućnosti da mu se naknadi šteta pričinjena krivičnim delom, jer je tužilac postupio po načelu oportuniteta krivičnog gonjenja.¹³ U takvim slučajevima je uobičajeno da oštećeni svoja prava u pogledu imovinskopopravnog zahteva ostvaruje u parničnom postupku¹⁴, pa je tada, pošto krivično delo još uvek nije utvrđeno usled odbacivanja

¹² Zoran Tomić, *Opšte upravno pravo*, Beograd 2016, 323.

¹³ Zakonik o krivičnom postupku - ZKP (*Službeni glasnik RS*, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 i 55/14) u čl. 283. predviđa tzv. odlaganje krivičnog gonjenja, odnosno postupanje po načelu oportuniteta. St. 3. predviđeno je da, ako osumnjičeni izvrši obavezu predviđenu naredbom javnog tužioca (npr. uplata određenog iznosa u humanitarne svrhe), javni tužilac će rešenjem odbaciti krivičnu prijavu i o tome obavestiti oštećenog, koji u tom slučaju, shodno članu 51. stav 2. ZKP, nema ni pravo na prigovor neposredno višem tužiocu.

¹⁴ Sudovi su zauzeli stav da je u parničnom postupku irelevantna primena načela oportuniteta, odnosno da rešenje o odbacivanju krivične prijave iz čl. 283. ZKP ne znači ni da je utvrđeno krivično delo niti da nije učinjeno. Vid. Rešenje Apelacionog suda u Kragujevcu Gž1695/2015 od 06.10.2015. godine i Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž3095/2016 od 01.02.2017. godine;

krivične prijave, neophodno dati ovlašćenje parničnim sudovima da ga utvrđuju kao prethodno pitanje od kojeg zavisi odluka o postavljenom odštetnom zahtevu.

Pored toga, potrebno je imati na umu i činjenicu da su svi rizici koji su skopčani sa utvrđivanjem krivičnog dela u parničnom postupku u vidu prethodnog pitanja otklonjeni i kroz jedan vanredni pravni lek u parničnom postupku. Naime, predlog za ponavljanje postupka moguće je podneti ako pred nadležnim organom prethodno pitanje bude rešeno na način koji je suprotan njegovom rešavanju u pobijanoj odluci.¹⁵

Mogućnošću ponavljanja parničnog postupka kada nadležni organ drugačije odluči o prethodnom pitanju ublažavaju se prigovori da su utvrđivanjem krivičnog dela u formi prethodnog pitanja povređeni pretpostavka nevinosti ili načelo zakonitosti tj. pravo na pravično suđenje iz čl. 6. Zakona o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Službeni list SCG, br. 9/03, 5/05, 7/05 i Službeni glasnik RS, br. 12/10).

Ipak, iako je i u našoj procesnoj literaturi uveliko prihvaćeno stanovište da, ako nema presude krivičnog suda, građanski može da reši o postojanju krivičnog dela kao o prethodnom pitanju¹⁶, sve navedeno ukazuje na neophodnost da se na izričit i ujednačen način reguliše mogućnost ili pak dužnost parničnih sudova da utvrde krivično delo kao prethodno pitanje¹⁷, što će otkloniti i navedenu dilemu koja je predmet ovoga rada.

¹⁵ Čl. 426. st. 1. tačka 9) Zakona o parničnom postupku (*Službeni glasnik RS*, br. 72/11, 49/13, 74/13 i 55/14);

¹⁶ Aleksandar Jakšić, *Građansko procesno pravo*, Beograd 2017, 84;

¹⁷ U hrvatskom pravu je izričito propisano da se, u slučaju odlaganja krivičnog gonjenja, žrtva poučava o mogućnosti da svoj imovinskopravni zahtev može ostvariti u parnici. Vid. čl. 206.d st. 3. Zakona o kaznenom postupku (*Narodne novine*, br. 152/08, 76/09, 80/11, 91/12 - Odluka i Rješenje USRH, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14 i 70/17).

4. OPŠTI PROBLEMI NAKNADE NEMATERIJALNE ŠTETE ZA DUŠEVNE BOLOVE ZBOG POVREDE ČASTI I UGLEDA KOJI SE JAVLJAJU I KOD PRAVA NA PETICIJU

Jedan od prvih problema koji bi mogao da iskrsne kada se postavi pitanje naknade nematerijalne štete koja je prouzrokovana peticijom, a javlja se i u ostalim slučajevima u kojima je prouzrokovana nematerijalna šteta, jeste i utvrđivanje tzv. pretežnijeg interesa.

Naime, u javnom je interesu da građani, koristeći pravna sredstva, ukazuju državnim organima na povod za preduzimanje mera iz njihove nadležnosti i s tim u vezi da je učinjeno kažnjivo delo (prekršaj, privredni prestup, krivično delo, disciplinski prestup).

Sa druge strane, javni je interes i da građani budu zaštićeni od zlonamernog uznemiravanja usled očigledno neosnovanih optužbi, koje može povrediti njihovo pravo na privatnost ili pak pravo na čast i ugled. Istovremeno, javni interes je i da državni organi budu zaštićeni od neprimerenih, neistinitih i očigledno zlonamernih dojava.

Stoga je pitanje naknade nematerijalne štete u ovim predmetima dodatno osetljivo pa je stoga neophodno „vagati“ po principu pretežnog interesa i utvrditi da li je pretežni interes da državni organ bude obavešten o kažnjivom delu ili da se u pojedinom slučaju neko neosnovano osumnjiči za kažnjivo delo. Generalno posmatrano, čini se da je nesporno da preteže prvi interes, ali je neophodno uzeti u obzir i okolnosti konkretnog slučaja.

Stiče se utisak da ZOO za to ostavlja širok prostor sudiji, kako prilikom odlučivanja o osnovanosti tužbenog zahteva, tako i prilikom eventualnog odmeravanja naknade štete. U tom kontekstu poseban značaj ima odredba iz čl. 200. st. 1. ZOO po kojoj će sud, prilikom odlučivanja o zahtevu za naknadu nematerijalne štete, kao i o visini njene naknade, voditi računa o značaju povređenog dobra i cilju kome služi ta naknada, ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje su nespojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom.

Stoga je potrebno sagledati sledeće stanovište Apelacionog suda u Novom Sadu: u prvostepenom postupku je utvrđeno da je tužilac zaposlen u MUP-u na poslovima privrednog kriminala, a da je tuženi sačinio pisanu pritužbu na rad tužioca i uputio je nadležnom organu. U pritužbi je pored ostalog navedeno da je kontrola vršena isključivo iz osвете policijskog službenika, „koji ni po čemu ne zaslužuje da nosi službenu legitimaciju države“.

U ovom slučaju, drugostepeni sud je stao na stanovište da bi se oštećenom licu priznalo pravo na novčanu satisfakciju zbog navedenog vida nematerijalne štete, potrebno je postojanje uzročno-posledične veze između događaja kojim je šteta izazvana i nastanka nematerijalne štete, kao i uverenje suda da je u konkretnom slučaju pravično dosuditi oštećenom licu novčanu satisfakciju.

Imajući to u vidu, kao i da po nalaženju drugostepenog suda, sadržinom pritužbe nisu bili povređeni čast i ugled tužioca, jer ista nije uvredljivog karaktera, već predstavlja kritički osvrt na rad policijskog službenika,¹⁸ pa je stoga preinačena prvostepena presuda i odbijen tužbeni zahtev kao neosnovan, budući da nije utvrđena uzročna veza između radnji tuženog i nastanka nematerijalne štete.¹⁹

Sledstveno tome, može se izvesti zaključak da se na konkretan slučaj može primeniti odredba čl. 200. st. 2. ZOO, budući da bi se dosuđivanjem novčane naknade nematerijalne štete pogodovalo težnjama koje su nespojive sa njenom društvenom svrhom, tj. da bi se došlo do neprihvaljive situacije da građani, u odbrani svojih prava i

¹⁸ Članom 234. Zakona o policiji (*Službeni glasnik RS*, br. 6/16), propisano je da svako ima pravo da Ministarstvu podnese pritužbu, protiv policijskog službenika, ako *smatra* da su mu nezakonitom ili nepravilnom radnjom policijskog službenika, povređena prava ili slobode. Iz formulacije „ako smatra“ da su mu povređena prava, proizlazi da svako ima pravo da podnese pritužbu, nezavisno od toga da li su mu zaista povređena prava, već je potrebno njegovo uverenje da su mu povređena prava, koje će organ nadležan za postupanje po pritužbi ceniti kao osnovano ili kao neosnovano.

¹⁹ Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž br. 3015/13 od 29.08.2013. godine;

zaštiti opravdanih interesa, ne smeju da kritikuju rad državnih službenika u prihvatljivim i dozvoljenim granicama.

Iz navedenog primera može se videti još jedna tendencija naših sudova u dosuđivanju novčane naknade nematerijalne štete, kao i prilikom njenog odmeravanja. U istom predmetu prvostepeni sud bio je usvojio tužbeni zahtev tužioca, nalazeći da isti ima pravo na novčanu naknadu nematerijalne štete zbog duševnih bolova usled povrede časti i ugleda, navodno pričinjene pritužbom.²⁰

Osim što *prima facie* ukazuje na nekonzistentnost sudske prakse u predmetima radi naknade nematerijalne štete zbog povrede ugleda i časti, može se zaključiti i da su drugostepeni sudovi restriktivniji, kako u pogledu ocene osnovanosti tužbenog zahteva tako i u pogledu odmeravanja visine pravične naknade.²¹

Iako su apelacioni sudovi zamišljeni kao korektori rada nižestepenih sudova, stiče se utisak da bi u svakom slučaju bilo neophodno ujednačiti sudsku praksu u parnicama koje se tiču povrede časti i ugleda, jer bi se na taj način otklonila mogućnost eventualnog vođenja žalbenog postupka, čime bi se bitno rasteritili sudovi i ostvarile značajne uštede u smislu procesnih troškova.

U vezi sa ovim problemom, neophodno je ukazati na još veću restriktivnost Evropskog suda za ljudska prava, kada su u pitanju ovi osetljivi predmeti, budući da ovaj sud, čini se, zauzima stavove koji više idu u prilog kritičkom mišljenju i slobodi izražavanja nego zaštiti časti i ugleda pojedinaca, pa se neretko dešavalo da sud utvrdi da je tužena država povredila pravo podnosioca predstavke na slobodu

²⁰ Presuda Osnovnog suda u Novom Sadu, P br. 4541/12 od 27.03.2012. godine;

²¹ Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Gž br. 138/13 od 24.01.2013. godine; Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž br. 14846/10 od 28.09.2011. godine, Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž br. 4854/13 od 28.08.2013. godine;

mišljenja i izražavanja, u slučajevima krivične osude za uvredu i klevetu ili pak građanskopravne za povredu časti i ugleda.²²

Ovakva gradacija u stavovima sudskih instanci može biti pogubna po pravnu sigurnost, jer građani, kojima su dostupni kontradiktorni sudski rezoni, neće moći da vrše adekvatnu procenu svog uspeha u sporu, pa će se, usled kolebanja sudske prakse viših i nižih instanci, retko odlučiti da potraže zaštitu svog prava na čast i ugled.

Još jedna u nizu dilema koju može da otvori problem predstavke u kontekstu povrede ugleda i časti jeste i pravo na kritiku, kao i dužnost pojedinih kategorija „oštećenih“ da je trpe, o kome je samo ovlaš bilo reči u prethodnim redovima.

Naime, lice koje obavlja poslove od javnog značaja (policijski službenik, direktor obrazovno-vaspitne ustanove) svakako mora posedovati viši prag tolerancije na kritiku, odnosno uživati niži stepen zaštite od prosečnog građanina, što nikako ne znači lišavanje zaštite u sasvim očiglednim slučajevima napada na njihovu ličnost.

U skladu sa navedenim, čini se da je teško pronaći granicu između načela odštetnog prava, a pre svega načela da je svako ko prouzrokuje štetu dužan da je nadoknadi i ustavnog prava na peticiju iz čl. 56. Ustava, budući da se radi o tananom vaganju između javnog i privatnog interesa u svakom konkretnom slučaju, tako da, iz do sada navedenih razloga, ne bi trebalo „vezivati ruke“ parničnim sudovima pred kojima se ovi slučajevi pojavljuju, time što bi se zahtevalo podnošenje pravnosnažne krivične presude kao pretpostavke u opisanom smislu.

²² Vid. Presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Lepojić protiv Srbije br. 13909/05 od 06.11.2007. godine i Presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Bodrožić i Vujin protiv Srbije, br. 38435/05 od 23.06.2009. godine;

5. ZAKLJUČAK

Balansirajući između prava svakog lica da se smatra nevinim za krivično delo dok se njegova krivica ne utvrdi pravnosnažnom sudskom odlukom i prava na peticiju, sa jedne strane i dužnosti svakoga da drugome naknadi štetu kada je prouzrokuje, sa druge strane, zauzet je stav da bi parnični sud, pod restriktivnim uslovima, mogao da utvrđuje krivično delo kao prethodno pitanje u slučaju kada je šteta prouzrokovana korišćenjem ustavnog prava na peticiju, odnosno da se time neće povrediti pravo na pretpostavku nevinosti, kao ni ustavna zaštita koja se pravu na peticiju pruža. Međutim, potrebno je ponovo naglasiti da se lice koje je štetu prouzrokovalo ne oglašava krivim za krivično delo, tj. odluka o postojanju krivičnog dela ne unosi se u dispozitiv sudske odluke, već samo u obrazloženje i, naravno, ne podrazumeva promenu u kaznenoj evidenciji za štetnika.

Ipak, najbolje rešenje bi bilo kada bi se ovo pitanje u našem pravu striktno regulisalo odnosno kada bi najviša sudska instanca zauzela jasan stav povodom ovog problema.

6. IZVORI I LITERATURA

a) Teorijska literatura

- A. Jakšić, Građansko procesno pravo, Beograd 2017, 84;
- J. Borovac, „Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava ličnosti“, Naknada nematerijalne štete, Beograd 2009.
- M. Karanikić Mirić, „Zastarelost potraživanja naknade štete prouzrokovane krivičnim delom“, Anali PFB, 2011/1.
- M. Karanikić Mirić, „Istorija ideje o moralnoj šteti u modernom srpskom građanskom pravu“, Kaznena reakcija u Srbiji, 6/2016.
- V. Bajović, „Pretpostavka nevinosti i sloboda štampe“, Anali PFB, 2008/1.
- Z. Tomić, Opšte upravno pravo, Beograd 2016.

b) Pravni propisi

Ustav Republike Srbije (Službeni glasnik RS, br. 98/06);

Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Službeni list SCG, br. 9/03, 5/05, 7/05 i Službeni glasnik RS, br. 12/10)

Zakon o obligacionim odnosima (Službeni list SFRJ, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, Službeni list SRJ, br. 31/93 i Službeni list SCG, br. 1/03 – Ustavna povelja);

Krivični zakonik (Službeni glasnik RS, br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 i 94/16);

Zakonik o krivičnom postupku (Službeni glasnik RS, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 i 55/14);

Zakon o parničnom postupku (Službeni glasnik RS, br. 72/11, 49/13, 74/13 i 55/14);

Zakon o policiji (Službeni glasnik RS, br. 6/16).

c) Sudska praksa

Presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Lepojić protiv Srbije br. 13909/05 od 06.11.2007. godine;

Presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Bodrožić i Vujin protiv Srbije, br. 38435/05 od 23.06.2009. godine;

Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. 3593/03 od 12.02.2004. godine;

Presuda Vrhovnog kasacionog suda Rev. 1338/2014 od 19.03.2015. godine,

Presuda Vrhovnog kasacionog suda Rev2 625/2017 od 12.04.2017. godine,

Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu Gž262/2011 od 10.02.2011. godine;

Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž3095/2016 od 01.02.2017. godine;

Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž. 404/12 od 24.05.2012. godine;

- Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž br. 3015/13 od 29.08.2013. godine;
- Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž br. 138/13 od 24.01.2013. godine;
- Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž br. 14846/10 od 28.09.2011. godine,
- Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž br. 4854/13 od 28.08.2013. godine;
- Rešenje Apelacionog suda u Kragujevcu Gž1695/2015 od 06.10.2015. godine;
- Presuda Višeg suda u Požarevcu P-22/2015 od 22.03.2015. godine;
- Presuda Osnovnog suda u Novom Sadu, P br. 4541/12 od 27.03.2012. godine.

Aleksandar Kvastek

THE RELATION BETWEEN A PETITION RIGHT AND A DUTY TO COMPENSATE CAUSED DAMAGE

Summary. Regarding the relation between constitutional protection that is given to a petition right and the fundamental rule of civil law that everybody who causes a damage to somebody is obliged to compensate it, the author is dealing with the question how civil courts should treat complaints for compensation of non-material damage caused with a petition if there is no criminal verdict and suggests that civil courts should not be bounded with nonexistence of criminal verdict and that they should be allowed to regard criminal act as a prejudicial, previous question and solve the case in that manner, because it is not advisable to leave the aggrieved party without any protection. Furthermore, the other tendencies of civil law will be analysed which are also important in trials concerning the petition

right and non-material damage, because courts do not answer in the same way to these problems.

Key words: *petition, non-material damage, criminal act, honor, reputation.*